

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Кухарук Ольги Юріївни
«Особливості етнічної ідентичності представників різних етномовних груп
українського студентства», представленої на здобуття
наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної
роботи

Актуальність дисертаційної роботи Кухарук О. Ю. «Особливості етнічної ідентичності представників різних етномовних груп українського студентства» обумовлена непростю суспільно-політичною ситуацією, що склалась в Україні. Дискусії щодо мовних питань не припиняються роками і шлях до конструктивного діалогу на сьогодні все ще не знайдено. Підходи до визначення ролі мови у переживанні власної етнічної належності часто є діаметрально протилежними – від абсолютизації ролі мови у визначенні етнічної ідентичності до цілковитого її заперечення.

Недостатня кількість об'єктивних емпіричних досліджень, ідеологічна заангажованість деяких із них, мультидисциплінарність та масштабність проблеми, її непростий історичний контекст спричиняють відверті маніпуляції мовними та національними питаннями не лише у внутрішньому суспільно-політичному житті країни, а й на зовнішньополітичній арені. Це перетворює мову з основи для об'єднання на причину конфліктів та соціальної напруженості. За таких умов важливим є об'єктивне вивчення української етнічної ідентичності представників різних етномовних груп.

Вагомість проведеного дослідження підтверджено його виконанням у межах науково-дослідної роботи лабораторії методології психосоціальних та політико-психологічних досліджень Інституту соціальної та політичної психології НАПН України «Націєтворчий та конфліктологічний потенціал форм соціально-психологічного мислення» (2017-2019 рр., державний реєстраційний номер 0117U000193).

Аналіз змісту роботи О. Ю. Кухарук дозволяє констатувати наступне. Дисертантка чітко та науково коректно визначила мету, об'єкт, предмет та завдання дослідження, побудувала й реалізувала логічний алгоритм свого наукового пошуку.

Зокрема, перший розділ дисертації **«Теоретичні засади вивчення особливостей етнічної ідентичності різних етномовних груп»** є результатом ретельного аналізу феноменів етнічної та етномовної ідентичностей, їх основних характеристик і структури, особливостей взаємозв'язків та українського виміру проблеми етнічної та етномовної ідентичностей у різних етномовних групах. Авторка демонструє високий рівень обізнаності у питаннях, пов'язаних із означеними категоріями, аналізує предмет дослідження не лише з психологічного, а й з соціологічного, історичного, політологічного, етнокультурного, лінгвістичного ракурсів. Заслуговує схвалення аналіз теоретичних підходів, що мають пояснювальний потенціал для опису особливостей взаємозв'язків етнічної та етномовної ідентичностей.

Особливу увагу авторка приділяє аналізу розробленості досліджуваної проблеми в Україні. Зазначаючи числений і визначний доробок українських психологів, авторка робить висновок, що у більшості досліджень мова розглядається як важлива, іноді центральна етнодиференціальна ознака, чинник визначення власної етнічної належності, спосіб визначення «свій-чужий», що логічно призводить до необхідності дослідження етномовної ідентичності через призму її структурних особливостей та їх співвідношення із особливостями етнічної ідентичності.

Зміст другого розділу дисертації **«Організація та методичне забезпечення емпіричного дослідження особливостей етнічної ідентичності представників етномовних груп українського студентства»** свідчить про наявність у О. Ю. Кухарук сформованих умінь і навичок організації та проведення емпіричних психологічних досліджень, кількісного та якісного аналізу отриманих результатів. Дисертантка чітко описує програму свого дослідження, логічно обґрунтовує кожен з його етапів, а також вибір

відповідного емпіричного та математико-статистичного інструментарію. Слід підкреслити і позитивно оцінити факт розробки та відповідної апробації авторської методики «Етномовна ідентичність», що дало змогу дослідити етномовну ідентичність як окремий вид соціальної ідентичності. А також уважний та обґрунтований підхід до формування вибірки та основ виокремлення етномовних груп.

Привертає увагу чітка структура емпіричної частини роботи, прозорість застосовуваних методів, ясність логіки дослідження. Зокрема, авторка скрупульозно здійснює дослідницькі процедури на всіх етапах збору і обробки даних: ретельно планує дослідження, уважно і обґрунтовано підходить до вибору емпіричних індикаторів та здійснює відбір і розробку методик на основі цих емпіричних індикаторів. Далі, згідно логіки і вимог до проведення емпіричних досліджень, авторка здійснює апробацію методик, встановлюючи їх валідність, надійність, узгодженість та придатність для застосування на основному етапі дослідження.

У третьому розділі **«Особливості прояву і взаємозв'язків етнічної та етномовної ідентичностей представників етномовних груп українського студентства»** представлено результати аналізу даних, отриманих під час емпіричного дослідження. Висвітлено відмінності в проявах характеристик етнічної та етномовної ідентичності в різних етномовних групах. На основі проведеного аналізу дисертантка детально описує соціально-психологічні особливості етнічної ідентичності представників різних етномовних груп українського студентства.

Аналіз отриманих результатів Кухарук О. Ю. проводить із застосуванням різноманітних статистичних методів – описової математичної статистики, однофакторного дисперсійного аналізу, кореляційного аналізу та попарного порівняння коефіцієнтів кореляцій. Отримані статистичні показники здобувачка піддає ґрунтовній змістовій інтерпретації.

Відзначимо, що міжгрупове порівняння особливостей етнічної та етномовної ідентичностей у визначених етномовних групах здійснено ретельно

та на основі аналізу значного масиву отриманих даних. За його результатами виділені спільні і відмінні особливості прояву цих видів ідентичності. Авторка влучно помічає, що на рівні етнічної ідентичності різниці між етномовними групами проявлені менше, а на рівні української етномовної ідентичності вони є чіткими, структурованими і поляризованими. І робить вагомий висновок про те, що за силою прояву виявлені особливості взаємозв'язку досліджуваних видів ідентичності в цілому відповідають особливостям зв'язків, що характерні для більшості видів соціальної ідентичності.

Ретельний аналіз відмінностей взаємозв'язків між характеристиками етнічної та етномовної ідентичностей у різних етномовних групах дав можливість виявити, що етномовні характеристики етнічної ідентичності інтегровані в структуру етнічної ідентичності, але не є універсальним предиктором її загальних особливостей. Цей висновок, обґрунтований відповідним теоретичним та емпіричним аналізом, є важливим кроком на шляху до вирішення емоціогенних суперечок щодо значення мови у структурі етнічної ідентичності.

Схвалення заслуговує також підхід застосованих дисертанткою у розробленні психологічно обґрунтованих рекомендацій щодо здійснення мовної політики в Україні. На думку Кухарук О. Ю. державна, зокрема і мовна, політика повинна спиратись на пошук національних, етнічних, етномовних та мовних ознак ідентифікації, що є спільними та об'єднавчими для більшості етномовних груп. Такі рекомендації, у разі їх імплементації, будуть сприяти порозумінню між представниками різних етномовних груп.

Проміжні та загальні висновки відповідають поставленим меті та завданням. Загалом слід відзначити чітку структуру роботи, науковий і водночас творчий стиль викладення матеріалу, прослідковується власний стиль авторки. Текст дисертації вдало структурований і логічно завершений, відчувається зацікавленість дисертантки науковим пошуком, інтерес до своєї теми і водночас – відсутність упередженості, що є свідченням професійності дисертантки.

Можна зробити загальний висновок, що отримані в роботі результати характеризуються новизною, мають теоретичну та науково-практичну цінність, можуть бути застосовані для подальшої розробки цієї проблематики.

За загальної позитивної оцінки дослідження О. Ю. Кухарук, варто висловити наступні **зауваження та побажання**.

1. Хотілося би більш чіткого визначення місця етнічної та етномовної ідентичності у структурі соціальних та соціально-політичних ідентичностей особистості, зокрема у контексті сучасних суспільних трансформацій, коли реалізація національних інтересів здійснюється не етносами, а націями і громадянськими спільнотами.

2. Варто було б, на нашу думку, ретельніше прописати і обґрунтувати у дисертації афективно-символічний характер зв'язків, що існують, на думку автора, між етнічною та етномовною ідентичностями. Враховуючи евристичні ідеї про символізм етнічності (що виходить власне на перший план у цінності і вартісності етнічного), варто приділяти їй більше уваги як в теоретичних розробках, так і в контексті емпіричного дослідження.

3. Запропоновані рекомендації здійснення мовної політики в Україні є достатньо загальними, такими, що стосуються всього населення країни незалежно від вікової чи етнічної належності. Вибірка дослідження була обмежена студентською молоддю українського етнічного походження. При розробці таких достатньо узагальнених рекомендацій варто було б, на нашу думку, більш чітко обґрунтувати припущення про можливість екстраполяції отриманих даних для розробки рекомендацій у такій непростій сфері державної політики.

4. У роботі дисертантка неодноразово посилається на доробок Тетяни Гаврилівни Стефаненко, зокрема, у визначенні деяких ключових досліджуваних категорій. У той же час в тексті дисертації зустрічається прикрій одрук чи технічна помилка – у написанні імені вченої вжитий неправильний ініціал «Г. Стефаненко».

Поряд із тим, вищезазначені зауваження та побажання мають рекомендаційний характер і не позначаються на позитивному враженні від дисертації.

Результати дослідження пройшли апробацію шляхом їх обговорення на науково-практичних конференціях, автор має достатню кількість публікацій у фахових виданнях, всі основні наукові результати відображено у публікаціях.

Автореферат відповідає тексту дисертації, отримані результати та висновки дослідження пройшли необхідну апробацію. Стилiстично, граматично та орфографічно робота виконана на досить високому рівні.

Враховуючи усе вищесказане, можна дійти висновку, що дисертація **«Особливості етнічної ідентичності представників різних етномовних груп українського студентства»** є цілісним, оригінальним, завершеним дослідженням, котре має наукову новизну та сприяє розв'язанню однієї з актуальних проблем соціальної психології. Зміст та оформлення роботи відповідають нормативним вимогам МОН України, а її автор – **Кухарук Ольга Юрiївна** – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри теоретичної
та практичної психології Інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»

Хазратова Нігора Вікторівна,